

KAZAK TÜRKÇESİNDEKİ FARŞÇA KÖKENLİ EKLER VE SONEK VAZİFESİNDE KULLANILAN EMİR GÖVDELERİ

PERSIAN AFFIXES AND IMPERATIVE FORMS
USED AS SUFFIXES IN KAZAKH TURKISH

Uğur GÜRSU*

ÖZET

Türkçe ile Farsça arasındaki etkileşim yüzyıllara dayanmaktadır, bu etkileşim sonucunda Türkçeye pek çok Farsça kelimenin yanısıra, bazı Farsça ekler ve ek vazifesinde kullanılan emir gövdeleri de girmiştir. Makalemizde bu eklerin ve emir gövdelerinin Kazak Türkçesindeki durumu ele alınmaktadır. Farsça unsurların Kazak Türkçesine geçiş sürecinde geçirdikleri anlam ve biçim değişiklikleri çalışmamızda ortaya konmaktadır.

Anahtar Sözcükler: Kazak Türkçesi, Farsça Önekler, Farsça Sonekler, Farsça Emir Gövdeleri, Söz Varlığı.

ABSTRACT

The interaction between Persian and Turkish has taken place for centuries; as a result of this interaction Turkish borrowed some Persian affixes and imperative forms that are used as affixes as well as a lot of Persian words. In this article, the use of these affixes and imperative forms used in Kazakh Turkish are examined. Semantic and morphological changes that Persian elements undergo in their transition process to Kazakh Turkish are handled in our study.

Keywords: Kazakh Turkish, Persian Prefixes, Persian Suffixes, Persian Imperative Forms, Vocabulary.

KISALTMALAR LİSTESİ

- A.I.I.1 : Iskakov, A.I., **Kazak Tilinin Tüsindirme Sözdigi, 1. Cilt.**
A.I.I.2 : Iskakov, A.I., **Kazak Tilinin Tüsindirme Sözdigi, 2. Cilt.**
A.U.S. : Sujikova, A.U., **Bes Tildi Körneki Sözdik.**
B.İ. : İsmagulova, Bayan; Erejenova, Elvira; Ebdijapbarova, Gülbahira, **Kazakşa-Orısşa Orısşa-Kazakşa Sözdik.**
É.G. : Garifolla, Enes; Üderbayev, Almas, **Dialektologiyalık Sözdik.**
K.K. : Koç, Kenan; Bayniyazov, Ayabek; Başkapan, Vehbi, **Kazak Türkçesi Türkiye Türkçesi Sözlüğü.**
M.B. : Buralkıulı, Mustapa, **Kazak Tilinin Tüsindirme Sözdigi.**
N.N. : Nuraliyeva, N., **Kazakşa-Ağılınşa Sözdik.**
S.B. : Bizakov, Seydin, **Kazak Tilinin Sinonimler Sözdigi.**
S.O. : Januzakov, Telgoja; Omarbekov, S.; Jünisbek, E., **Kazal Edebi Tilinin Sözdigi.**
Ş.Ş.S. : Sarıbayev, Şora Ş., **Kazak Tilinin Aymaktık Sözdigi.**
T.D.A. : **Türk Dünyası Araştırmaları, 30. Sayı.**
T.J. : Januzakov, Telgoja, **Kazak Tilinin Sözdigi.**
s. : Sayfa.

* Yrd. Doç. Dr., İstanbul Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Yeni Türk Dili Anabilim Dalı

GİRİŞ

Milletlerarası ilişkilerin neticesinde kültürel etkileşimlerin ortaya çıktığı ve bu kültürel etkileşimlerin en önemli unsurlarından birinin dil etkileşimi olduğu malumdur. Tarihin eski çağlarından beri süregelen ilişkileri neticesinde Türkçe ve Farsça arasında da bu türden bir etkileşimin bulunması doğaldır. İki dil arasındaki alışveriş daha ziyade kelime alıp verme biçiminde gerçekleşmiş olmakla birlikte, bazı eklerin de bir dilden diğerine geçtiği görülmektedir.

Türkiye Türkçesinin söz varlığında Farsça kökenli alıntıların varlığı bilinmektedir. Bu tür ödünclemeler Eski Anadolu Türkçesi devresinden beri görülmekle birlikte, özellikle Osmanlı Beyliği'nin büyüüp genişleyerek bir cihan devleti haline aldığı 15.asrın ikinci yarısından itibaren bunların sayısının arttığı söylenebilir. 19.asrın sonlarından itibaren görülen dilde sadeleşme akımı Osmanlı Devleti'nin çöküşü ve Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasıyla hız kazanmış, Arapça ve Farsça pek çok alıntı kelime kullanımdan düşmüştür. Bununla birlikte, günümüzde de Çağdaş Türkiye Türkçesinin söz varlığında Farsçadan geçmiş birçok kelime bulunmaktadır. Kelime ödünclemeleriyle birlikte, Farsça isimden isim yapma ekleri olan -stan, -zar, -kâr, -dân, -gâh, -bân ve -çe gibi eklerin de söz varlığımızda yer aldığı görülmektedir: karargâh, güzergâh, gülistân, gülzâr, lalezâr, şamdân, buhurdân, bağbân, günahkâr, bestekâr, bahçe, tarihçe vb.

"Çaydanlık" ve "yağdanlık" gibi bazı örneklerde ek yığılması olayına rastlanmaktadır; Farsça isimden isim yapma eklerinden sonra aynı fonksiyondaki Türkçe isimden isim yapma ekinin getirildiği görülmektedir. "Ordugâh" kelimesinde ise öz Türkçe bir kelimeye Farsça isimden isim yapma eki getirilmiştir.

Farsçada isim tabanlarına getirilerek türemiş sıfat yapan bî-, nâ-, hem-, ber-, pür-, gibi öneklerin yanısıra, -mend, -vâr, -în, -gün, -î, -veş, -âne gibi sonekler de alıntı kelimeler vasıtasıyla Çağdaş Türkiye Türkçesinin söz varlığına geçmiştir: bî-haber, bî-karar, nâ-hoş, nâ-merd, hem-şehrî, hem-şîre, hem-cins, ber-bad, pür-neşe, daniş-mend, ümid-vâr, zerr-în, reng-în, nil-gün, hak-î, meh-veş, dost-âne, şah-âne vb.

Farsçada fiilden türemiş pek çok sıfat bulunmaktadır, bu tür sıfatların türetilmesinde fiillerin "emir gövdesinden" yararlanılmaktadır. Farsça fiillerin emir gövdeleri Türkçedeki -an / -en / -ar / -er sıfat fiil eklerine karşılık gelmektedir, emir gövdeleri isimlerin sonuna eklenerek birleşik sıfatlar

yapılmaktadır. Bu tür sıfatlara Osmanlı Türkçesinde çok sık rastlanmaktadır, bunların bir kısmı Çağdaş Türkiye Türkçesinin söz varlığında da yaşamaktadır:

خاندن hānden "okumak" → خان hān "okuyan": gazel-hān "gazel okuyan", mevlid-hān "mevlid okuyan"

پرسندیدن pesendīden "beğenmek" → پسند pesend "beğenen": müşkil-pesend "zor beğenen"

پروردن perverden "beslemek" → پرور perver "besleyen": hamiyet-perver "vatanını, milletini ve ailesini koruma çabasında olan", misafir-perver "konuksever", vatan-perver "vatansever"

آوردن āverden "getirmek" → آور "getiren": ceng-āver "cenkçi, dövüşken", can-āver "canavar"

گذاردن güzārden "geçirmek; eda etmek" → گذار güzār "eda eden": maslahat-güzār "iş bitiren, iş bilir"

چیدن çīden "toplamak" → چین çīn "toplayan": gül-çīn "gül toplayan"

دیدن dīden "görmek" → بین bīn "gören": dür-bīn "dürbün"

خواستن hāsten "istemek" → خواه hāh "isteyen": bed-hāh "bir kimsenin kötülüğünü isteyen"

آراستن ārāsten "süslemek" → آرای / آرا ārāy / ārā "süsleyen": dil-ārā "gönlü süsleyen"

داشتن dāšten "tutmak, malik olmak" → دار dār "tutan, malik olan": defter-dār, hüküm-dār

یافتن yāften "bulmak" → یاب yāb "bulan": şeref-yāb "şeref bulan"

باختن bāhten "oynamak" → باز bāz "oynayan": cam-bāz "canbaz", kumar-bāz, hile-bāz

پرستیدن perestīden "tapmak" → پرست perest "tapan": put-perest, menfaat-perest¹

¹ Farsça önekler, sonekler ve Farsça fiillerin emir gövdeleri için bakınız: Hayati Develi, **Osmanlı Türkçesi Kılavuzu 2**, İstanbul, Kesit Yayınları, Sekizinci Baskı, Mart 2008, s.117-132.

Birleşik sıfatlar yapmakta kullanılan دار dār "tutan, malik olan" باز bāz "oynayan" ve زده zede "vurulmuş, çarpılmış" ve گذار güzār "eda eden" emir gövdelerinin öz Türkçe sözcüklere de eklenebildiği görülmektedir: bayrak-tar, sancaktar, depremzede, işgüzar vb.

Çağdaş Türkiye Türkçesinde ve diğer Türk lehçelerinde olduğu gibi, Kazak Türkçesinin söz varlığında da Farsça önek, sonek ve emir gövdelerinin kullanıldığını görmekteyiz. Ekim Devrimi sonrasında Sovyet rejiminin din karşıtı propagandası ve dilden Arapça-Farsça unsurları çıkartıp bunların yerine Rusça unsurları ikame etme faaliyetleri sonucunda Kazak Türkçesindeki Arapça ve Farsça alıntılarının sayısı azalmıştır. M. Balakaev ve A. İskakov'un birlikte kaleme aldıkları "Kazirgi Kazak Tili" adlı eserde bu faaliyetler şu şekilde dile getirilmektedir: "Arap-Fars dillerinden sözcük ödünçleme sürecinin durmasının sebebini köhnemiş Arap-Fars medeniyetini üst seviyede bulunan ve tükenmez bol hazinelere sahip olan, Rus halkının ulu medeniyetinin ve o medeniyetin hayırlı tesiriyle parıldayan Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliği halklarının ulusal medeniyetlerinin yenmesinde aramak gerekir. Çünkü tez zamanda gelişen böylesi bir medeniyete can çekişen Panislamizm de, Pantürkizm de diremedi. Bununla birlikte, bu gerici akımlar (Panislamizm ve Pantürkizm) Kazakların ve başka Türkî halkların dillerinin gelişmesi yolunda bir süre engel oldu. Bunlar Ekim Devrimi'ne kadarki süreçte engeller çıkardılar, daha fazla sorun yaratmaya da çabaladılar. Fakat Komünist Parti'nin idaresindeki Sovyet Sosyalist milletleri bu sorunları ve engelleri ezip geçerek, ulu Rus halkının yardımıyla komünizme ulaşma yolunda, kendi ana dillerini yeni sosyalist medeniyetle birleştirmektedir².

Stalin döneminin baskıcı atmosferinde yazılan bu kitabın yazarlarını yukarıdaki ifadelerinden dolayı kınamak doğru olmaz düşüncesindeyiz. "Kazirgi Kazak Tili"nde yer verilen bu sözler Kazak Türkçesi üzerindeki müdahaleleri kanıtlamaktadır. Arapça ve Farsça kelimelerin varlığından olumsuz ifadelerle söz edilmesine karşın, Moğol dilinden yapılan ödünçlemelerin Kazak Türkçesinin söz varlığını zenginleştirdiğini iddia etmeleri yazarların baskı ortamında düştükleri çelişkilerden biri olarak dikkat çekmektedir³.

Sovyetler dönemindeki tüm müdahalelere rağmen Kazak Türkçesindeki Arapça ve Farsça kelimeler de, Farsça önek, sonek ve emir gövdeleri de

² M. Balakayev, A. İskakov, **Kazirgi Kazak Tili**, Almatı, Kazak SSR Gılım Akademiyasının Baspası, 1954, s.57.

³ **A.g.e.**, s.58.

bütünüyle söz varlığından silinememiştir. Kazak Türkçesinde bugün de başta dinî terminoloji olmak üzere, ilmî, hukukî ve sosyal meselelerle alakalı söz varlığında Arapça ve Farsça unsurlara sıkça rastlanmaktadır.

Kazak Türkçesi Türkistan'da bir Kıpçak ağzı olarak yüzyıllarca yaşamış fakat ancak on dokuzuncu asrın ikinci yarısında yazı dili olma sürecine girmiştir. Zira, on beşinci asrın ikinci yarısından beri Çağatay Türkçesi Orta Asya Türklüğünün ortak yazı dili olagelmişti. Orta Asya'daki Türkleri ayrılığa düşürmek, onları tarihî kimliklerinden koparmak isteyen Rus Çarlığı konuşma dillerinin yazı dilleri haline dönüşmesini desteklemiştir. Bu siyasetin uygulanmasında Rus din adamı ve eğitimcisi N.İ. İlminskiy'in rolü büyüktür. İlminskiy'in telkinlerine kapılan Orta Asyalı Türk aydınları yazı dili olarak Çağataycayı değil, kendi konuşma dillerini kullanmaya başladılar. Ekim Devrimi'nden sonra bu süreç daha da hızlanmış ve Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nde yaşayan Türk topluluklarının farklı yazı dilleri ortaya çıkmıştır.

Kazak Türkçesinin bir yazı dili olarak oluşum süreci tamamlanmış değildir, özellikle alıntı sözcüklerin imlasında görülen çeşitlilik halen bu sürecin devam ettiğini göstermektedir⁴. Bu durum Kazak Türkçesinin söz varlığında yer alan Farsça önek, sonek ve emir gövdelerinin imlasında da görülmekte, aynı ekin ve emir gövdesinin farklı varyantları kullanılmaktadır. Bu varyantlar genellikle fonetik veya morfolojik sebeplerden değil, Türkiye'nin üç buçuk katı büyüklükte olan Kazakistan'da bulunan farklı ağızların söyleyiş özelliklerinden kaynaklanmaktadır.

Kazak Türkçesindeki Farsça isimden isim yapma eklerini ve birleşik sıfat yapımında kullanılan emir gövdelerini üç başlık altında incelemeyi uygun bulmaktayız: I) Önekler, II, Sonekler, III. Emir Gövdeleri

1. Kazak Türkçesinin Söz Varlığındaki Farsça Önekler

Farsça önekler, genellikle, Arapça ve Farsça ödünçlemeler vasıtasıyla Kazak Türkçesinin söz varlığında yer almaktadır. Bununla birlikte bazı öz Türkçe kelimelerin de bu öneklerle birlikte kullanıldığı görülmektedir. Sondan eklemeli bir dilde bulunmayan öneklerin bu şekilde isimden isim yapma eki olarak kullanılması gerçekten ilginç bir durum arz etmektedir. Bu Farsça önekler ve adı geçen eklerin kullanıldığı kelimelerden bizim derleyebildiklerimiz şunlardır:

⁴ Kenan Koç, Oğuz Doğan, **Kazak Türkçesi Grameri**, Ankara, Gazi Kitabevi, Ekim 2004, s.8-13.

1.1. بی bī "-sız": Bu önekin Kazak Türkçesinde bî-, bey-, ve be- olmak üzere üç varyantı bulunmaktadır. Bu önekin "beytanıs" ve "beyawız" öneklerinde olduğu gibi, nadiren de olsa öz Türkçe sözcüklerin önüne getirilebildiği görülmektedir.

bî-

Numara	Kelime	Anlamı	Kaynak
1.	bîgamdıq	gamsızlık.	Ş.Ş.S., s.144.
2.	bîgayratlıq	dermansızlık, güçsüzlük	Ş.Ş.S., s.144.
3.	bîbas	edepsiz, terbiyesiz.	A.I.I.2, s.301.
4.	bîbeker	boşuna, nafiye.	A.I.I.2, s.302.
5.	bîdarek	habersiz, bilgisiz.	Ş.Ş.S., s.144.
6.	bîdawlet	serveti, zenginliği olmayan.	Ş.Ş.S., s.144.
7.	bîdertlik	dertsiz.	Ş.Ş.S., s.144.
8.	bîhaya	terbiyesiz, utanmaz, arsız.	Ş.Ş.S., s.145.
9.	bîhîsap	sayısız, hesaplanamayacak kadar çok.	A.I.I.2, s.313.
10.	bîjağday	uygun olmayan, elverişsiz.	Ş.Ş.S., s.144.
11.	bîjay	umursamaz, vurdumduymaz, gamsız.	A.I.I.2, s.304.
12.	bîjuwaplıq	sorumsuzluk.	Ş.Ş.S., s.144.
13.	bîkar	işi olmayan, boşta.	Ş.Ş.S., s.144.
14.	bîkarejat	parası olmayan, parasız.	Ş.Ş.S., s.144.
15.	bîkarşı	işsiz güçsüz, avare gezen kişi.	Ş.Ş.S., s.144.
16.	bîkün ³	günahsız.	A.I.I.2, s.305.

17.	bîlaj	güçsüz, iradesiz.	A.I.I.2, s.305.
18.	bîmağlum	açık seçik olmayan, belirsiz, meçhul.	T.J., s.100.
19.	bîmaqset	maksatsız.	Ş.Ş.S., s.145.
20.	bîmélel	gamsız, vurdumduymaz, kaygısız.	Ş.Ş.S., s.145.
21.	bîmoraldıq	ahlâka aykırı.	A.I.I.2, s.308.
22.	bîmurat	amaçsız, yersiz (iş).	Ş.Ş.S., s.145.
23.	bîpayda	faydasız, beyhude, boşuna.	Ş.Ş.S., s.145.
24.	bîquntlıq	dikkatsizlik, özensizlik, ilgisizlik.	Ş.Ş.S., s.144.
25.	bîsayasat	siyasetle ilgisiz.	A.I.I.2, s.310.
26.	bîşara	zavallı, çaresiz, bîçare.	K.K., s.67.

bey-

Numara	Kelime	Anlamı	Kaynak
27.	beyaqlı	akılsız, akli az olan.	A.I.I.2, s.217.
28.	beyawız	ağızına ne gelirse söyleyen kimse.	T.J., s.93.
29.	beybaq	talihsiz, bîçare, zavallı.	T.J., s.93.
30.	beybas	edepsiz, terbiyesiz, işe yaramaz.	T.J., s.93.
31.	beybastaq	terbiyesiz, edepsiz, utanmaz.	T.J., s.93.
32.	beybawırmal	akraba, dost canlısı olmayan kimse.	M.B. s.90.
33.	beybereket	dağınık, düzensiz, sistemsiz.	K.K., s.63.
34.	beybereketsiz	düzensizlik, tertipsizlik.	A.I.I.2, s.219.

35.	beyédep	edepsiz.	M.B. s.90.
36.	beyhabar	haberi olmayan, bî-haber.	T.J., s.94.
37.	beyhoş	gönlü hoş olmayan.	A.I.I.2, s.231.
38.	beyhuwda	beyhude, boşuna.	M.B. s.91.
39.	beyıntımaq	birlik beraberlik içinde olmayan.	A.I.I.2, s.231.
40.	beyışqı	isteksiz, arzusuz, amaçsız.	Ş.Ş.S., s.138.
41.	beyjay	umursamaz, vurdumduymaz, gamsız.	K.K., s.63.
42.	beyküné	günahsız, suçsuz.	T.J., s.93.
43.	beymağına	Manasız, anlamsız.	A.I.I.2, s.221.
44.	beymalal	şüphesiz, kuşkusuz.	M.B. s.90.
45.	beymaza	gönlü rahat olmayan, huzursuz.	K.K., s.63.
46.	beymélim	malum olmayan, belirsiz.	T.J., s.93.
47.	beymezgil	vakitsiz, zamansız.	K.K., s.63.
48.	beynamaz	namaz kılmayan.	M.B. s.90.
49.	beyopa	vefasız.	Ş.Ş.S., s.145.
50.	beyparasat	feraset sahibi olmayan.	M.B. s.91.
51.	beyparıq	bereketsiz.	A.I.I.2, s.227.
52.	beypawa	sıkıntı, zorluk.	A.I.I.2, s.227.
53.	beypayda	faydasız, gereksiz.	A.I.I.2,

			s.227.
54.	beyqam	gamsız, endişesiz, kedersiz.	K.K., s.63.
55.	beyqayrat	gayretsiz, cesaretsiz.	A.I.I.2, s.220.
56.	beysaramjan	hazırlığı olmayan, hazırlıksız.	M.B. s.91.
57.	beysawat	1. yabancı, el. 2. yersiz, zamansız.	K.K., s.63.
58.	beysawbet	gelişigüzel, rastgele, düzensiz.	M.B. s.91.
59.	beysayasat	siyasete uygun olmayan.	M.B. s.91.
60.	beyşara	zavallı, talihsiz, bahtsız.	T.J., s.94.
61.	beytağat	takatsiz, tahammülü olmayan.	A.I.I.2, s.229.
62.	beytanıs	tanıdık olmayan, yabancı.	T.J., s.94.
63.	beytap	halsiz, hasta.	Ş.Ş.S., s.138.
64.	beytarap	kimseye katılmamış olan, tarafsız.	T.J., s.94.
65.	beytértip	edepsiz, terbiye görmemiş.	A.I.I.2, s.230.
66.	beywada	istikrarsız.	A.I.I.2, s.230.
67.	beywaq	vakitsiz, zamansız.	T.J., s.94.
68.	beywaqıt	vakitsiz, zamansız.	M.B. s.91.

be-

Numara	Kelime	Anlamı	Kaynak
1	beker	boşuna, boş yere, beyhude, nafile.	K.K., s.64.

1.2. نā "olmayan": Kazak Türkçesinin söz varlığında “na-” ve “né-” olmak üzere iki varyanti bulunmaktadır. Tespit edebildiğimiz örneklerin tamamında bu önek Arapça veya Farsça ödünçlemelerle birlikte kullanılmaktadır.

na-

Numara	Kelime	Anlamı	Kaynak
1	nadan	cahil.	T.J., s.475.
2	nadurıs	doğru olmayan.	S.B., s.541.
3	namağlum	meçhul, bilinmeyen.	K.K., s.364.
4	namaqul	ters, yanlış, hata.	K.K., s.364.
5	naqaq	suçu olmadığı halde.	T.J., s.476.
6	narazı	bir şeye razı olmayan, karşı.	T.J., s.476.

né-

Numara	Kelime	Anlamı	Kaynak
1	néqoş	razı olmayan.	É.G., s.532.

2. Kazak Türkçesinin Söz Varlığındaki Farsça Sonekler

Farsça isimden isim yapma eklerinden bazılarının Kazak Türkçesinin söz varlığına geçmiş olduğu görülmektedir. Bunların büyük çoğunluğu Arapça ve Farsça ödünçlemelerde karşımıza çıkmakla birlikte, bazılarının işleklik kazanarak Türkçe sözcüklere de eklendiğine rastlamaktayız. Hatta, bu soneklerin Batı dillerinden Rusça vasıtasıyla Kazak Türkçesine geçen kelimelerle birlikte kullanıldığı nadir örnekler de bulunmaktadır. Kazak Türkçesinin yazı dili olma sürecini tamamlamamış olmasının etkisiyle, Farsçadan gelen soneklerin imlalarında farklılıklar olmakta ve aynı sonekin birkaç varyantı olduğu göze çarpmaktadır.

2.1. کار kār , گار gār , گر ger: Bu ekler bir işi çokça yapan kişiyi veya bir meslek erbabını ifade etmek için kullanılırlar⁵. Kazak Türkçesinde bu eklerin -ker, -ger, -kar, -qor, -ğor, -hor, -kör, -har, -qar, -kér olmak üzere tam on farklı biçimi bulunmaktadır. Bunlardan -ker / -ger ve -qor biçimleri standart Kazakçada yaygın olarak kullanılmakta ve isimden isim yapma eki olarak gramer kitaplarında yer almaktadır⁶. Arapçadan ve Farsçadan ödünçleme yoluyla gelen kelimelerin yanısıra öz Türkçe kelimelere de eklenen ve oldukça işlek olan bu üç varyanttan "qor" daha ziyade "bağlılık ve düşkünlük"⁷ ifade etmekte ve daha ziyade "meslek, görev, uğraşı alanı ve durum"⁸ bildiren -ker ve -ger biçimlerinden ayrılmaktadır.

Bununla birlikte, -qor'un -ker ve -ger biçimleriyle aynı fonksiyonda kullanıldığı birçok örnek de bulunmaktadır. Farsça -kār / -gār / -ger isimden isim yapma eklerinin Kazak Türkçesindeki diğer varyantları daha ziyade ağızlar sözlüğünde yer almakta, standart dilde bulunmamaktadır. Bunların işlek olmadıkları ve ancak birkaç alıntı sözcüğe eklenmiş olarak söz varlığında yer aldıkları dikkat çekmektedir.

-kār / -gār / -ger eklerinin -ger varyantının bazı örneklerde -ger-şi-lik biçiminde kullanıldığı görülmektedir. Söz konusu örneklerde -ger ve -şi eklerinin aynı fonksiyona sahip olmaları dolayısıyla, ek yığılması olayı görülmektedir.

-ker

Numara	Kelime	Anlamı	Kaynak
1	ağlesker	1. çok keskin. 2. hatip, söz ustası.	Ş.Ş.S., s.18.
2	ğarışker	astronot.	T.J., s.139.
3	aqımaqkerşilik	ahmaklık, akılsızlık.	M.B., s.25.
4	aqtañker	atın alnındaki beyazımsı lekenin rengi.	S.Ö., s.274.

⁵ Hayati Develi, **a.g.e.**, s.120.

⁶ Kenan Koç, Oğuz Doğan, **a.g.e.**, s.192.

⁷ **A.g.e.**, s.192.

⁸ **A.g.e.**, s.192.

5	arapakerşilik	arife gününe has işler.	M.B., s.40.
6	arısker	atışmaya katılan kişi.	Ş.Ş.S., s.72.
7	ayğaquer	şahitlik yapan kişi.	T.J., s.19.
8	ayıpker	1. suçlu bulunup cezaya çarptırılan kimse. 2. günahı olan, günahkar.	T.J., s.23.
9	aylaker	hilekar, sahtekar, düzenbaz.	T.J., s.21.
10	aytısker	aytı adı verilen atışmalara katılan ozan.	T.J., s.23.
11	aytkerşilik	bayram için eğlence, şenlik düzenleme işi.	M.B., s.19.
12	azapker	azap çeken kişi.	B.İ., s.13.
13	azatker	halkı, başına gelen dertlerden, sıkıntılardan kurtaran kişi veya topluluk.	T.J., s.17.
14	bapker	ata veya yırtıcı kuşlara bakmayı iyi bilen kimse.	T.J., s.82.
15	beynetker	çalışmayı seven, çalışkan.	T.J., s.94.
16	borışker	borçlu.	S.B., s.159.
17	déneker	1. arabulucu, uzlaştırıcı. 2. lehim, kaynak. 3. delil, kanıt.	K.K., s.97.
18	dérisker	ders anlatan kişi, okutman.	A.U.S., s.169.
19	dérker	ihtiyaç sahibi, muhtaç.	T.J., s.148.
20	désker	ateşten kazanı almakta kullanılan	Ş.Ş.S.,

		tutkaç.	s.191.
21	édisker	eğitim yöntemlerini iyi bilen kimse.	T.J., s.64.
22	eñbekker	çalışmayı seven, çalışkan.	T.J., s.175.
23	éteşker	maşa	Ş.Ş.S., s.113.
24	éwesker	hevesli, meraklı, ilgili.	Ş.Ş.S., s.114.
25	ileker	1. ihtiyacı zar zor gören. 2. faydalı, işe yarar hale getirme. 3. zayıf bünyeli, hemen hasta olan.	K.K., s.628.
26	isker	elinden iş gelen, işin usulünü bilen kişi.	T.J., s.768.
27	ispeker	becerikli, usta, maharetli.	Ş.Ş.S., s.795.
28	jarısker	yarışa katılan kişi, yarışçı.	T.J., s.215.
29	jawapker	1. suçlu, mücrim kimse. 2. belli bir görevi yerine getiren sorumlu kimse.	T.J., s.220.
30	jazıqker	suçlu, mücrim.	S.B., s.228.
31	jelisker	yürük, hızlı koşan at.	T.J., s.230.
32	jeñisker	galip, muzaffer.	T.J., s.232.
33	jılawker	çabuk ağlayan, sulugöz.	Ş.Ş.S., s.278.
34	jumısker	işçi, emekçi.	T.J., s.250.
35	jürisker	iyi koşan at.	T.J., s.25.

36	késipker	1. meslek sahibi kimse. 2. işadamı.	T.J., s.293.
37	keyipker	hikaye, roman veya masal kahramanı.	T.J., s.297.
38	kilémker	askılıktaki giysilerin üzerine örtülen beyaz kumaş.	Ş.Ş.S., s.360.
39	küleñker	askılıktaki giysilerin üzerine örtülen beyaz kumaş.	Ş.Ş.S., s.349.
40	küresker	1. güreşçi, pehlivan. 2. halkın çıkarımı korumak için durup dinlenmeden çalışıp çabalayan emektar kişi.	T.J., s.342.
41	mansapker	makama mevkiye düşkün kimse.	S.B., s.407.
42	maqsatker	önüne bir hedef koymuş olan kimse.	T.J., s.449.
43	maqtaker	pamuk yetiştiricisi.	Ş.Ş.S., s.472.
44	medetker	yardımcı, destekçi, hami.	T.J., s.458.
45	mısker	bakırdan çeşitli eşyalar yapan usta.	T.J., s.473.
46	mindeker	yalvaran kişi.	Ş.Ş.S., s.517.
47	mindetker	mükellef, yükümlü.	K.K., s.361.
48	minisker	1. binek atı, binilmeye dayanıklı at. 2. elinden her iş gelen becerikli, hünarlı kimse.	T.J., s.475.

49	muñayıpker	mazlum, eziyet gören.	Ş.Ş.S., s.506.
50	musılmankerşilik	müslümanlık.	Ş.Ş.S., s.508.
51	namısker	onurlu, namuslu, şerefli.	M.B., s.404.
52	paydaker	menfaatçi, çıkarıcı.	S.B., s.457.
53	qasker	yasak bölgeye giren kişi.	N.N., s.113.
54	qatker	okuma-yazma bilen kişi.	Ş.Ş.S., s.401.
55	qayratker	toplumsal vazifeye, siyasete vargücüyle katılan kişi.	T.J., s.359.
56	qılışker	kılıç kullanmakta usta kimse.	T.J., s.435.
57	qılmısker	suç işleyen kimse, suçlu.	T.J., s.434.
58	qışker	tuğlacı, kerpiççi.	K.K., s.323.
59	qıyanatker	zorba, zalim.	T.J., s.396.
60	qızmetker	belli bir uzmanlık alanında ofis işi yapan kimse.	T.J., s.431.
61	qoşemetker	dalkavuk, yağcı kimse.	S.B., s.376.
62	qunıker	öldürdüğü kimse için kan bedeli ödeyen kişi.	K.K., s.306.
63	raykerlik	hilekarlık, düzenbazlık.	S.B.,s.44.
64	salıker	pirinç eken çiftçi.	M.B., s.472.

65	sanatker	önde gelen, seçkin.	T.J., s.552.
66	sawapkerşilik	sevap getiren iş yapmaya çalışma.	M.B., s.479.
67	sayapker	yürük ata bakmasını bilen seyis.	M.B., s.481.
68	sayasatker	siyasetçi, politikacı.	T.J., s.562.
69	sayatker	yırtıcı kuşlarla avlanmakta usta olan kimse.	T.J., s.562.
70	sayıpker	müسابaka, yarışa, yarışmaya katılan kişi, yarışmacı.	T.J., s.546.
71	sayısker	yarışmacı, yarışçı, müsabık.	T.J., s.546.
72	sebepker	sebep olan, etken.	T.J., s.564.
73	séwletker	mimar.	T.J., s.564.
74	sıylıqker	hediye verilen kişi.	Ş.Ş.S., s.625.
75	suwretker	ressam.	T.J., s.583.
76	şabısker	yarış atına binip süren kimse.	T.J., s.712.
77	şöpker üy	ağaçtan, kamıştan yapılan ev.	Ş.Ş.S., s.764.
78	tabısker	kâr, kazanç elde eden kişi.	T.J., s.606.
79	talapker	1. bir işi halletmek için çaba gösteren kimse. 2. mahkemeye dilekçe yazarak resmî talepte bulunan kimse.	T.J., s.611.
80	tüsker	gördüğü düş gerçekleşen kişi.	Ş.Ş.S., s.687.
81	ümitker	bir şeye ümit besleyen, ümitvar,	T.J., s.696.

		ümitli.	
82	zeynetker	emekli.	T.J., s.271.

-ger

Numara	Kelime	Anlamı	Kaynak
1	ağayingerşilik	akrabalık, hısımlık.	S.D., s.60.
2	adamgerşil	insanların dertlerine ortak olan kişi, yardımcı.	A.I.I.1., s.63.
3	adamgerşilik	insanlık, insaniyet.	K.K., s.6.
4	arbager	öküze yük yüklemek veya binmek için vurulan bir tür semer.	É.G., s.69.
5	ardager	1. saygıdeğer, muhterem, itibarlı insan. 2. bir işe uzun süre emek veren kimse.	T.J., s.44.
6	atomger	atombilimci.	B.İ., s.41.
7	awamgerşilik	cahillik.	M.B., s.52.
8	awger	ava meraklı kişi, avcı.	T.J., s.55.
9	azager	yaslı, matemli kişi.	T.J., s.17.
10	bajger	gümrük vergisini tahsil eden memur.	T.J., s.75.
11	balger	falcı, kahin.	T.J., s.81.
12	baspager	kitap yayınlayan kişi, yayıncı.	T.J., s.86.
13	buydager	1. burnuna ip geçirilmiş deveyi yeden kimse. 2. kılavuz, rehber.	T.J., s.114.
14	dawger	davacı.	T.J., s.145.
15	dériger	doktor, hekim.	T.J., s.148.
16	dilger	hevesli, meyilli, gönüllü.	M.B.,

			s.157.
17	dodager	kökpar oyuncusu.	T.J., s.155.
18	duwmanger	oyuna, eğlenceye düşkün kişi.	T.J., s.159.
19	ébiger	1. zahmet, kargaşa. 2. şamata, telaşe.	T.J., s.63.
20	ébigerşilik	1. huzursuzluk, rahatsızlık. 2. telaşlılık, panik.	T.J., s.63.
21	ékimger	makam mevki düşkünü kişi.	T.J., s.66.
22	ékimgerşilik	yöneticilik, idarecilik.	Ş.Ş.S., s.102.
23	éwregerşilik	zahmet, sıkıntı.	M.B., s.69.
24	ıdırager	anlaşmaya, uzlaşmaya meyilli kişi, uzlaşmacı.	S.B., s.618.
25	îeger	nişanla ödüllendirilen kişi.	T.J., s.277.
26	jadıger	hafızası kuvvetli, unutmayan adam.	Ş.Ş.S., s.222.
27	jalger	kiracı.	T.J., s.199.
28	japager	hayvan tartan büyük terazi.	Ş.Ş.S., s.237.
29	jawger	1. düşman, hasım. 2. heybetli, kudretli.	T.J., s.220.
30	jawgerşilik	düşmanlık, hasımlık.	T.D.A., s.96.
31	jawınger	1. asker. 2. yiğit, cesur, yürekli.	T.J., s.222.
32	jayawgerşilik	yaya olma durumu, yayalık.	M.B., s.196.
33	jazager	itham eden, cezalandıran kişi.	K.K.,

			s.124.
34	jihanger	seyyah, gezgin.	K.K., s.152.
35	jolger	yol yordam bilen akıllı kimse.	T.J., s.240.
36	jüldeger	yarışta ödüle hak kazanan kişi.	T.J., s.255.
37	küwéger	şahit, tanık.	K.K., s.223.
38	maqtangerşilik	kendini övmeyi sevmeyi, övünçlülük.	S.B., s.405.
39	maydager	el sanatlarıyla uğraşan kimse.	T.J., s.448.
40	maydanger	savaş meydanında olan kişi, asker.	T.J., s.448.
41	mémileger	arabulucu.	T.J., s.456.
42	mereyger	yaş gününü kutlayan kimse.	K.K., s.346.
43	murager	mirasçı.	T.J., s.469.
44	nawqangerşilik	hasat döneminde yapılan işler.	B.İ., s.132.
45	nayzager	mızrak atmakta usta kimse.	T.J., s.475.
46	partiyagerlik	bölünmeye, hizipçiliğe meyilli olma.	S.B., s.460.
47	qalamger	şair, yazar veya gazeteci.	T.J., s.364.
48	qamşıger	kamçıyı iyi kullanan kimse.	K.K., s.253.
49	qaşager	ateşi karıştırmak için kullanılan uzun demir maşa.	Ş.Ş.S., s.299
50	réswagerşilik	israf etme, müsriflik, savurganlık.	T.J., s.537.
51	sanager	mütefekkir, bilge kişi.	T.J., s.552.
52	sawdager	ticaretle uğraşan kişi, tüccar.	T.J., s.560.

53	sénger	modacı, stilist.	T.J., s.563.
54	sıpayıgerşilik	ediplilik, nezaket.	T.J., s.600.
55	sözger	hatip, söz ustası.	Ş.Ş.S., s.607.
56	şarwager	çalışkan, çalışmayı seven kişi.	T.J., s.723.
57	şarwagerşilik	belli bir iş, çalışma sahası.	M.B., s.630.
58	şîpager	tedavi eden, iyileştiren kimse.	K.K., s.601.
59	taqımger	kökpar oyunu oynayan adam.	T.J., s.610.
60	tarazıger	terazide ağırlık ölçen kişi.	S.B., s.530.
61	télimger	talim terbiye verici kimse, hoca.	T.J., s.625.
62	uranger	slogan atan kişi.	T.J., s.685.
63	zamangerşilik	zorlu, sıkıntılı zaman.	Ş.Ş.S., s.284.
64	zañger	hukukçu.	T.J., s.268.
65	zerger	1. mücevherlerden ziynet eşyası yapan zanaatkâr. 2. madenlerin çeşitlerini ayırt etmekte uzman kişi.	T.J., s.272.

-qor

Numara	kelime	Anlamı	Kaynak
1	alımqor	haksız kazanç elde eden, vurguncu, rüşvetçi.	K.K., s.23.
2	antqor	andını yerine getiren, sözünü tutan kimse.	T.J., s.39.

3	aramqorlıq	kötülük, art niyetlilik.	É.G., s.68.
4	arızqor	iftiracı, müfteri.	S.D., s.680.
5	aşuwqor	çok sinirlenen, asabî kimse.	T.J., s.60.
6	ayıpqor	suçlu, mücrim.	S.B., s.47.
7	aylaqor	hileci, hilekâr, sahtekâr.	S.B., s.43.
8	azorqor	azotu seven bitki.	S.D., s.125.
9	béleqor	iftiracı, müfteri.	T.J., s.91.
10	beynetqor	çalışmayı seven, çalışkan.	T.J., s.94.
11	borışqor	borçlu.	T.J., s.106.
12	délelqor	bahane bulucu, ispatlayıcı, delilleyici.	T.D.A., s.65.
13	dériqor	doktor, hekim.	Ş.Ş.S. s.190.
14	dünîeqor	mal canlısı.	T.J., s.160.
15	eñbekqor	çalışmayı seven, çalışkan.	T.J., s.175.
16	esepqor	menfaatçi, çıkarıcı.	T.J., s.183.
17	ézilqor	şakacı, nüktedan.	Ş.Ş.S. s.98.
18	ısrırapqor	israf eden, müsrif, savurgan.	T.J., s.763.
19	ızaqor	çabuk sinirlenen, asabî.	T.J., s.756.
20	jalaqor	iftiracı, müfteri.	T.J., s.198.
21	jelisqor	iyi koşan, yürük.	S.B., s.257.
22	jırındıqor etüw	hilekârlık, düzenbazlık yapmak.	Ş.Ş.S. s.282.
23	keñesqor	sohbet etmeyi seven kişi.	T.J., s.303.
24	késipqor	belli bir meslekle uğraşan, meslek sahibi insan.	S.B., s.291.
25	malqor	mal canlısı.	T.J., s.451.

26	mansapqor	makam, mevki düşkünü.	K.K., s.335.
27	mazaqqor	alaycı, alay etmeyi seven.	S.B., s.400.
28	méjilisqor	toplantı yapıp meseleleri tartışmayı seven kişi.	T.J., s.456.
29	mîrasqor	mirasçı.	T.J., s.463.
30	namısqor	şerefine, namusuna düşkün.	K.K., s.364.
31	népsiqor	nefsine düşkün.	K.K., s.367.
32	oynasqor	zinakâr, zina eden.	S.B., s.254.
33	ösımqor	tefeci.	T.J., s.517.
34	partiyaqor	bölünmeye, hizipçiliğe meyilli kimse.	T.J., s.523.
35	paydaqor (1)	ticaretle uğraşan kimse.	T.J., s.519.
36	paydaqor (2)	menfaatçi, çıkarıcı.	T.J., s.519.
37	péleqor	iftiracı, müfteri.	T.J., s.525.
38	qamqor	başkasının derdini paylaşan, ona destek olan kişi.	T.J., s.369.
39	qanqor	hunhar, kana susamış, canı.	K.K., s.255.
40	qarızdıqor	borçlu.	Ş.Ş.S. s.397.
41	qıyanatqor	zalim, zorba.	T.J., s.396.
42	qunamaqor	tefeci.	M.B., s.348.
43	şağımqor	şikayet etmeyi seven kimse.	K.K., s.581.
44	şarwaqor	çalışmayı seven, çalışkan.	T.J., s.723.
45	şataqqor	kavgacı, hırçın.	T.J., s.724.
46	teginqor	tembel, uyuşuk.	Ş.Ş.S. s.660.

47	tilewqor	tarafdar, kollayıcı, yandaş.	K.K., s.540.
48	ünemqor	tutumlu, tasarruflu.	K.K., s.564.
49	zañqor	kuralcı, kurallara uyan.	S.B., s.277.
50	zînaqor	zina eden kimse, zinakâr.	T.J., s.273.

-kar

Numara	kelime	Anlamı	Kaynak
1	künékar	günahkâr.	T.J., s.339.

-ğor

Numara	kelime	Anlamı	Kaynak
1	sorlığor	bahtsız, biçare, zavallı.	Ş.Ş.S., s.606.

-hor

Numara	kelime	Anlamı	Kaynak
1	zinéhor	zinakar, zina eden.	Ş.Ş.S., s.294.

-kör

Numara	kelime	Anlamı	Kaynak
1	jolkör	yol yordam bilen, akıllı kimse.	Ş.Ş.S., s.266.

-har

Numara	kelime	Anlamı	Kaynak
--------	--------	--------	--------

1	künéhar	günahkâr	B.İ., s.99.
---	---------	----------	-------------

-qar

Numara	kelime	Anlamı	Kaynak
1	borışqar	borçlu.	S.B., s.159.

-kér

Numara	kelime	Anlamı	Kaynak
1	günékér	günahkâr.	Ş.Ş.S., s.175.

2.2. -istān / -stān: Yer ve zaman isimleri yapmakta kullanılan bu ek⁹, Kazak Türkçesinde Farsça ödünçlemelerde görülür. Bu tür ödünçlemelerin sayısı oldukça azdır.

-stan / -istan

Numara	kelime	Anlamı	Kaynak
1	bağıstan	çiçek bahçesi.	B.İ., s.53.
2	göristan	mezar, kabir.	Ş.Ş.S., s.174.
3	gülstan	güllerin açtığı yer.	T.J., s.138.

2.3. -zār: Yer isimleri yapmakta kullanılan bir ek olup¹⁰ Kazak Türkçesinin söz varlığında çok nadiren rastlanır.

-zar

Numara	kelime	Anlamı	Kaynak
1	gülzar	gül ekilen alan.	T.J., s.138.

⁹ Hayati Develi, a.g.e., s.119.

¹⁰ A.g.e., s.119.

2	jantaqzar	devedikeni biten yer.	Ş.Ş.S., s.235.
---	-----------	-----------------------	-------------------

2.4. -bān: Meslek isimleri yapan bir ektir¹¹. İncelediğimiz sözlüklerde Farsçadan gelen bir kelimedede bu ekin varlığına rastlayabildik.

-ban

Numara	kelime	Anlamı	Kaynak
1	tarazban	cisimleri teraziye koyup ağırlıklarını ölçen kişi.	S.B., s.530.

2.5. -dān: Alet isimleri yapan bir ektir, daha ziyade nesnelerin bulunduğu kapları ifade etmekte kullanılır¹². Kazak Türkçesi sözlüklerinde tespit edebildiğimiz üç kelimededen birinde (küldan) öz Türkçe bir kelimeye eklendiği görülmektedir.

-dan

Numara	kelime	Anlamı	Kaynak
1	güldan	çiçek yetiştirilen kap, saksı.	Ş.Ş.S., s.175.
2	küldan	kül tablası.	Ş.Ş.S., s.350.
3	şırağdan	1. ölen insanın yanbaşında yakılıp koyulan ışık. 2. ortasına ince, oval fitil koyulup yapılan yağ kandili.	T.J., s.751.

2.6. -çe: Küçültme isimleri yapan -çe eki¹³ Kazak Türkçesinde -şa biçimine girmiştir. Bu ekin kullanım sahasının oldukça dar olduğu

¹¹ A.g.e., s.120.

¹² A.g.e., s.119.

¹³ A.g.e., s.120.

görülmektedir. Tespit edebildiğimiz örneklerden üçü öz Türkçe, diğerleri Arapça veya Farsça alıntı sözcüklerdir.

-şa

Numara	kelime	Anlamı	Kaynak
1	baqşa	bahçe.	S.B., s.142.
2	kitapşa	kitapçık, broşür.	K.K., s.235.
3	qalaqşa	spatula.	A.U.S., s.167.
4	qazıqşa	küçük kazık.	A.U.S., s.89.
5	sandıqşa	küçük sandık.	T.J., s.553.
6	tayaqşa	küçük sopa, çubuk.	A.U.S., s.133.

3. Kazak Türkçesinin Söz Varlığındaki Farsça Emir Gövdeleri

Farsçada masdar eklerinin çıkarılması sonucunda ortaya "emir gövdesi" ve "geçmiş zaman gövdesi" olmak üzere iki fiil tabanı çıkmaktadır. Bunlardan emir gövdeleri aynı zamanda sıfat fiili anlamı taşımaktadır ki bunlar Türkiye Türkçesindeki -an / -en / -ar sıfat fiil eklerine karşılık gelmektedir. İsimlerden sonra getirilen emir gövdeleri birleşik sıfat teşkilinde kullanılır. Bu tür yapılar Osmanlı Türkçesinde sıkça görülür, bir kısmı Çağdaş Türkiye Türkçesinde de varlığını korumaktadır¹⁴.

Emir gövdeleriyle yapılan birleşik sıfatlar Kazak Türkçesinin söz varlığında da önemli bir yer tutmaktadır, fakat Kazak Türkçesinde bunlardan bazılarının (güy, bāz, keş, dār) kullanım alanı oldukça genişlemiş ve isimden isim yapma eki olarak öz Türkçe kelimelere de eklenir olmuştur. Bununla birlikte, ek fonksiyonunda kullanılan bu emir gövdelerinin genellikle damak uyumuna uymadığı görülmektedir. Ayrıca "bāz" ve "dār" gibi sedalı ünsüzle başlayan emir gövdelerinin sadasız ünsüzle biten isimlerden sonra da

¹⁴ A.g.e., s.129-132.

çoğunlukla aynı biçimde kaldığını görmekteyiz. Kazak Türkçesinin söz varlığında görülen, Farsça emir gövdeleri ve bunlarla yapılan birleşik sıfatlardan tespit edebildiklerimiz şunlardır:

3.1. گفتن , güften "söylemek" → گوی güy "söyleyen"¹⁵: -güy emir gövdesinin asıl manası "söyleyen" olmakla birlikte, Kazak Türkçesinde bu anlamlarından ziyade "bir şeyi çokça yapan", "bir şeye düşkün olan" ve "bir konuda bilgi sahibi olan" manalarında kullanılmaktadır. Emir gövdesini Arapça ve Farsça alıntı sözcüklerin yanısıra, birçok öz Türkçe sözcüğe eklenmiş olarak görmekteyiz. -güy emir gövdesinin Kazak Türkçesinde qoy, göy, goy, köy ve gey olmak üzere beş farklı biçimi bulunmaktadır. Bunlardan göy, gey ve gey biçimlerinin yalnızca ünlülerden ve sedalı ünsüzlerden sonra getirildiği görülmektedir, qoy ve köy biçimleri ise ünlü veya ünsüz her sestem sonra kullanılabilir. -goy

-goy

Numara	Kelime	Anlamı	Kaynak
1	amalqoy	hilekâr, uyanık.	S.O., s.485.
2	añısqoylıq	sezgi gücü, işin gidişatını kestirebilme.	S.O., s.553.
3	arızqoy	şikayet dilekçesi yazan, şikayetini bildiren.	T.J., s.47.
4	arızqoy	şikayet dilekçesi yazan, şikayetçi.	S.B., s.81.
5	dañqqoy	şana şöhrete düşkün kişi.	T.J., s.143.
6	édisqoy	hilekâr, uyanık.	T.J., s.64.
7	éñgimeqoy	konuşmayı seven, konuşkan, çok konuşan.	K.K., s.45.
8	énqoy	müziksever, musikîşinas, şarkı seven.	K.K., s.45.
9	éripqoylıq	boş şeylerle uğraşan kimse.	M.B., s.67.

¹⁵ Faruk Kadri Timurtaş, **Osmanlı Türkçesi Grameri**, İstanbul, Alfa Yayınları, 7. Baskı, 1995, s.294.

10	ésemqoy	güzelliği seven, moda düşkün, güzel görünmeye hevesli.	M.B., s.67.
11	esepqoy	menfaatçi, menfaatperest.	S.B., s.222.
12	éwesqoy	1. her şeye hevesli, meraklı. 2. bir işe, bir uzmanlığa eğimli, meyilli.	T.J., s.72.
13	ézilqoy	şaka yapmayı seven, şakacı.	T.J., s.65.
14	janjalqoy	kavgacı, yaygaracı.	K.K., s.134.
15	jeñsikqoy	iştahlı, hevesli, istekli.	K.K., s.149.
16	késipqoy	belli bir uzmanlık alanıyla, meslekle meşgul olan kişi, profesyonel.	T.J., s.293.
17	lapqoy	yalancı, boşboğaz.	Ş.Ş.S., s.464.
18	méjilisqoy	sohbet etmeyi seven kimse.	K.K., s.340.
19	namazqoy	aksatmadan namazını kılan kişi.	M.B., s.404.
20	namısqoy	namusuna düşkün, namuslu.	T.J., s.476.
21	nazqoy	nazlı, cilveli.	T.J., s.475.
22	qaljiñqoy	şakacı.	T.J., s.365.
23	qasqoy	düşman, hasım.	S.B., s.252.
24	qızıqqoy	maceraperest, maceracı.	K.K., s.313.
25	qoşemetqoy	saygı gösteren, hürmet eden.	S.B., s.376.
26	sawıqqoy	oyuna, eğlenceye düşkün.	T.J., s.560.
27	sawqoy	oyuna, eğlenceye düşkün.	Ş.Ş.S., s.590.
28	sénqoy	güzelliğine düşkün.	T.J., s.563.
29	sıqaqqoy	nüktedan, şakacı.	T.J., s.595.
30	şarwaqoy	çalışkan, eli yatkın.	K.K., s.592.

31	şataqqoy	kavgacı, hırçın.	T.J., s.724.
32	şılımqoy	sigara tiryakisi.	T.J., s.749.
33	tañsıqqoy	her şeye hevesli, meraklı.	T.J., s.616.
34	tésilqoy	hilekâr, uyanık.	T.J., s.626.
35	töbelesqoy	kavgacı, hırçın.	T.J., s.646.
36	zañqoy	hukuku bilen, hukukçu.	T.J., s.268.

-köy

Numara	Kelime	Anlamı	Kaynak
1	éñgimeköy	konuşmayı seven, konuşkan, çok konuşan.	É.G., s.119.
2	qasköy	düşman, hasım.	T.J., s.386.

-göy

Numara	Kelime	Anlamı	Kaynak
1	aqılğöy	bilgili, bilgin.	K.K., s.17.
2	batagöy	1. dua eden kişi. 2. iyi dilekte bulunan kişi.	T.J., s.87.
3	danagöy	geleceği tahmin edebilen bilge.	T.J., s.143.
4	démegöy	ümit besleyen, ümitvâr.	T.J., s.147.
5	duğagöy	dua eden kişi.	T.J., s.159.
6	duwagöy	dua eden kişi.	T.J., s.158.
7	jadıgöy	sihirbaz, büyücü.	K.K., s.124.
8	jédigöy	büyücü, sihirbaz, sahtekâr.	K.K., s.144.
9	namazgöy	namazını kazaya bırakmadan kılan kişi.	S.B., s.429.

10	séwegöy	geleceği öngörebilen kişi.	M.B., s.482.
11	şüygöy	hoş sohbet, çok hikaye ve şiir bilen kişi.	Ş.Ş.S., s.767.

-ğoy

Numara	Kelime	Anlamı	Kaynak
1	dañğoy	kendini beğenmiş, övünge.	K.K., s.95.

-gey

Numara	Kelime	Anlamı	Kaynak
1	séwegey	geleceği öngörebilen kişi.	M.B., s.482.

3.2. **داشتن dāšten "tutmak" → دار dār "tutan"**¹⁶: dār emir gövdesi Kazak Türkçesinde genellikle "sahip olan" anlamında kullanılmaktadır, bu anlamın yanısıra "bir şeye düşkün olan" ve "bir işten iyi anlayan" anlamlarında kullanıldığı kelimeler de bulunmaktadır. Bu emir gövdesi Arapça ve Farsça kökenli isimlerin dışında, "muñ", "bilim" ve "kütim" kelimelerinde görüldüğü gibi, öz Türkçe isimlere de eklenebilmektedir. dār emir gövdesinin kullanımında sadalı-sadasız uyumuna genellikle rastlanmaz, bununla birlikte az sayıda örneği bulunan ve sadasız ünsüzlerden sonra getirilen "tar" biçimi mevcuttur. Ancak iki örneğini tespit edebildiğimiz "tar" biçimi dışında, ünlü ve ünsüz her sestem sonra "dar" biçiminin getirildiği görülmektedir.

-dar

Numara	Kelime	Anlamı	Kaynak
1	amaldar	idarî görevli.	M.B., s.33.
2	bilimdar	çok bilen, bilgili.	T.J., s.127.
3	dañdar	şöhretli, adı bilinen.	Ş.Ş.S.,

			s.183.
4	degdar	asil soydan gelen.	T.J., s.149.
5	dildar	çenesine güvenen kimse.	T.J., s.164.
6	dindar	dindar.	T.J., s.164.
7	émeldar	yönetim erkine sahip olan kişi.	Ş.Ş.S., s.105.
8	esepdar	menfaatçi, menfaatperest.	S.B., s.222.
9	güldar	çiçeği çok olan yer.	T.J., s.138.
10	habardar	haberdar.	T.J., s.706.
11	ilimdar	bilgili, bilgi sahibi.	K.K., s.628.
12	jaradar	yaralı.	Ş.Ş.S., s.238.
13	jaydar	Buharalı, ticaretle uğraşan Kazak.	T.J., s.193.
14	kütimdar	iyi bakım yapan, bakımdan anlayan.	S.B., s.325.
15	maldar	1. çoban. 2. hayvan ticareti yapan kişi.	Ş.Ş.S., s.473.
16	meymandarşılıq	misafirlik.	Ş.Ş.S., s.490.
17	muñdar	bir kimsenin derdiyle dertlenen, sevincine ortak olan kimse.	T.J., s.468.
18	opadar	sözünün arkasında duran, mert, vefalı.	T.J., s.382.
19	parızdar	borçlu.	T.J., s.523.
20	pirédar	şeyhe icazet vermiş olan kişi.	M.B., s.455.

¹⁶ A.g.e., s.293.

21	qandar	intikam isteyen, kan davası güden.	Ş.Ş.S., s.383.
22	qapadar	kaygılı, üzüntülü.	T.J., s.374.
23	qarızdar	birine borçlu olan, borç almış olan.	T.J., s.384.
24	qasabdar	kıymetli, kalın kumaş.	T.J., s.385.
25	qordar	muhtaç, ihtiyaç duyan.	Ş.Ş.S., s.424.
26	qulağdar	haberdar, haberi olan.	T.J., s.419.
27	şığındar	zarar etmiş olan.	T.J., s.746.

-tar

Numara	Kelime	Anlamı	Kaynak
1	ayıptar	suçlu, kabahatli.	É.G., s.35.
2	borıştar	borçlu.	T.J., s.106.

3.3. **کشیدن keşiden "çekmek" → کش keş "çeken"¹⁷**: keş emir gövdesi Farsçada "çeken" anlamıyla birlikte "bir işi yapan, eden" ve "bir şeye düşkün olan" anlamlarında da kullanılmaktadır. "tüyekeş" ve "taqımkeş" örneklerinde öz Türkçe kelimelerden sonra getirildiğini gördüğümüz keş emir gövdesinin Rusçadan gelen mayak "deniz feneri" ve batı dillerinden gelen "kart" kelimelerine de eklenmiş olduğuna rastlamaktayız.

-keş

Numara	Kelime	Anlamı	Kaynak
1	amalkeş	hilekâr, uyanık.	S.O., s.485.
2	araqkeş	içki bağımlısı.	M.B., s.40.
3	arbakeş	araba sürücüsü.	T.J., s.43.

¹⁷ A.g.e., s.294.

4	arızkeş	şikayet dilekçesi yazan, şikayetçi.	S.B., s.81.
5	bazarkes	pazarda sebze meyve satan kişi, pazarcı.	A.I.I.2., s.25.
6	beynetkeş	zorluk, sıkıntı, meşakkat çeken kimse.	M.B., s.90.
7	dasımalkeş	dalkavuk, yağcı kişi.	É.G., s.215
8	ézilkeş	şakacı, nüktedan.	K.K., s.42.
9	izekeş	atık suyu boşaltan ark.	791.
10	jadıkeş	hafızası güçlü kimse.	Ş.Ş.S., s.223.
11	kirekeş	nakliyatçı, arabacı, yük taşıyan.	K.K., s.233.
12	küşikeş	şakacı, nüktedan.	Ş.Ş.S., s.359.
13	mayakeş ¹⁸	deniz feneri görevlisi.	M.B., s.380.
14	mehnatkeş	zorluk, sıkıntı, meşakkat çeken kimse.	M.B., s.388.
15	paydakeş	menfaatçi, menfaatperest.	M.B., s.436.
16	pélekeş	iftiracı, müfteri.	É.G., s.552.
17	pillekeş	ipekböceği yetiştiricisi.	É.G., s.558.
18	qartakeş	kart oyunları oynamayı seven kimse.	S.B., s.354.
19	quwşikeş	şakacı, nüktedan.	T.J., s.415.
20	seyilkeş	eğlenticilere gitmeyi seven.	M.B., s.484.
21	şarwakeş	iş yapmaya yeteneği olan, çalışmayı seven.	S.B., s.599.
22	şılımkeş	sigara tiryakisi.	M.B., s.651.
23	taqımkeş	kökpar oyununda bacaklarının	M.B., s.530.

¹⁸ Rusçadan gelen "mayak" "deniz feneri" kelimesine -keş emir gövdesi getirilirken, ikiz ünsüzlerin bulunmadığı Kazak Türkçesi fonetiğinin etkisiyle "k" seslerinden birisi düşmüştür.

		arasına sıkıştırdığı tokluyu kolay kolay vermeyen kimse.	
24	tüyekeş	deve ile kervan yolculukları yapan, deve yetiştiren, besleyip bakan kişi.	K.K., s.527.
25	zeykeş	tuzlu suyu akıtıp boşaltmak için yapılan ark.	Ş.Ş.S., s.289.

3.4. باختن bāhten "oyynamak" → باز bāz "oynayan"¹⁹: Kazak Türkçesinin söz varlığında en çok rastlanan emir gövdesi olan bāz Arapça ve Farsça alımların yanısıra pek çok öz Türkçe sözcükte de karşımıza çıkmaktadır. Tespit edebildiğimiz kelimelerin yarıya yakınında bāz emir gövdesinin Türkçe kökenli sözcüklere eklenmiş olması dikkat çekicidir. İsimden isim yapan işlek bir ek haline gelmiş olan bāz'ın buna rağmen damak uyumuna girmediği görülmektedir. Sadalı-sadasız uyumunun da dışında olan bu emir gövdesinin paz, baz ve poz olmak üzere üç biçimi bulunmakla birlikte, paz biçiminin diğer iki biçimden çok daha yaygın olduğu anlaşılmaktadır.

bāz emir gövdesinin eklendiği öz Türkçe kelimelerin çoğunun -m fiilden isim yapma ekini alması dikkat çekicidir. "Suç, kabahat" anlamı taşıyan "kiné" sözcüğünden sonra -m ekinin ve bāz emir gövdesinin eklenmesiyle teşkil edilen kinémpaz "suçlamayı, itham etmeyi seven kimse" sözcüğünde, emir gövdesinin sıklıkla -m fiilden isim yapma ekinden sonra gelmesinin yarattığı analogik baskının etkili olduğunu düşünmekteyiz.

bāz emir gövdesinin Kazak Türkçesinin söz varlığında "bir şeye düşkün olan", "bir işi sıkça yapan", "bir işin ustası olan" ve "bir şeye fazlasıyla sahip olan" manalarında kullanıldığı görülmektedir.

-paz

Numara	Kelime	Anlamı	Kaynak
69.	ğılımpaz	çok okumuş, bilgili insan.	T.J., s.140.
70.	aldampaz	yalancı kişi.	T.J., s.33

¹⁹ Faruk Kadri Timurtaş, a.g.e., s.293.

71.	alımpaz	kanaatsiz, tatminsiz.	T.J., s.36.
72.	añgarımpaz	sezgi kabiliyeti yüksek olan kişi.	T.J., s.39.
73.	añdampaz	sezgi kabiliyeti yüksek olan kişi.	T.J., s.39.
74.	añsampaz	hevesli, meraklı, istekli.	T.J., s.40.
75.	araqpaz	içkici, ayyaş.	S.O., s.581.
76.	aspaz	aşçı.	T.J., s.49.
77.	aspazşı	aşçı.	M.B., s.46.
78.	atpaz	at bakıcısı, seyis.	T.J., s.54.
79.	atpazşı	at bakıcısı, seyis.	Ş.Ş.S., s.80.
80.	ayampaz	merhamet eden, esirgeyen.	T.J., s.62.
81.	ayanpaz	zorluktan kaçan, çitkırıldım.	S.B., s.102.
82.	aynımpaz	değişken, sabit olmayan, tutarsız.	K.K., s.12.
83.	aytımpaz	konuskan, geveze, lafazan.	K.K., s.12.
84.	baqılampaz	Çevresini dikkatle izleyen, dikkat eden.	A.I.I.2, s.62.
85.	bayqampaz	sezgileri güçlü olan kişi.	T.J., s.565.
86.	berimpaz	cömert, eli açık.	S.B., s.151.
87.	bilimpaz	çok okumuş kişi.	T.J., s.127.
88.	boljampazdıq	tahmin yapma, yorumlama işi.	S.B., s.157.
89.	boqtampaz	küfürbaz, ağız bozuk.	K.K., s.69.
90.	bödenepaz	bıldırcın dövüştürmeyi seven kimse.	A.I.I.2, s.397.
91.	dabilpaz	davul çalan kişi, davulcu.	T.J., s.140.
92.	dawılpaz (1)	1.hızlı uçan yırtıcı kuş; sungur. 2. istiklal, bağımsızlığın habercisi.	T.J., s.145.

93.	dawılpaz (2)	1. uzun sefere çıkıldığında çalınan davul. 2. Kazakların eski çalgılarından biri.	T.J., s.145.
94.	énpaz	müziksever, musikîşinas, şarkı seven.	S.B., s.117.
95.	eregisimpaz	kavgacı, hırçın.	S.B., s.208.
96.	ésempaz	güzelliğine, süsüne düşkün kişi.	T.J., s.71.
97.	gülpez	çiçek yetiştiricisi.	Ş.Ş.S., s.175.
98.	îlanımpaz	çabuk inanan kişi.	T.J., s.568.
99.	istenpaz	işe kendisini vererek çalışan kişi.	M.B., s.669.
100.	işimpaz	içkici, ayyaş.	M.B., s.670.
101.	izdempaz	araştırma meraklısı, araştırmayı ve incelemeyi seven.	K.K., s.627.
102.	izdenimpaz	çabalayan, gayret gösteren, gayretli.	S.B., s.525.
103.	jağımpaz	dalkavuk, yağcı kimse.	T.J., s.189.
104.	jağınımpaz	dalkavuk, yağcı kimse.	S.B., s.226.
105.	jaltarımpaz	sözünde durmayan, sözünden cayan.	T.J., s.203.
106.	janasımpaz	canayakın, sokulgan.	T.J., s.206.
107.	jasampaz	sanatkârane üretkenliği olan kişi.	T.J., s.216.
108.	jattampaz	ezberi kuvvetli olan, çabuk ezberleyen kişi.	T.J., s. 218.

109.	jazımpaz	çok yazı yazan kimse.	T.J., s.191.
110.	jempaz	1. çok yiyen, obur, boğazına düşkün. 2. rüşvet yiyen, rüşvetçi.	T.J., s.230.
111.	jeñımpaz	zafere ulaşmış olan, muzaffer.	T.J., s.232.
112.	jırlampaz	şarkı söylemekte mahir olan kişi, şarkıcı.	T.J., s.264.
113.	joğalımpaz	sık sık ortadan kaybolan.	T.J., s.239.
114.	juğımpaz	canayakın, sokulgan.	T.J., s.247.
115.	jürımpaz	1. hızlı yürüyen, yürük. 2. karşı cinsle gezip tozmaya hevesli kişi.	T.J., s.25.
116.	jüzımpaz	iyi yüzen kimse.	T.J., s.254.
117.	kelımpaz	sık sık gelip giden kişi.	T.J., s.300.
118.	kelımpaz	uzlaşmacı, anlaşmaya meyilli kimse.	T.J., s.301.
119.	keñesımpaz	sohbet etmeyi seven kişi.	T.J., s.303.
120.	kesımpaz	kesmekte usta olan kişi.	M.B., s.254.
121.	keşırımpaz	kin tutmayan, kolay affeden kimse.	S.B., s.304.
122.	keyımpaz	her şeyden alınan kişi, alıngan.	S.B., s.294.
123.	kinémpaz	suçlamayı, itham etmeyi seven kimse.	S.B., s.329.
124.	könımpaz	ikna olmaya meyilli, çabuk kabul eden.	T.J., s.326.
125.	körımpaz	iyi görebilen kişi.	M.B., s.275.

126.	körkemönerpaz	güzel sanatlarla uğraşan kimse.	T.J., s.329.
127.	köterimpaz	dayanıklı, tahammüllü, sağlam.	T.J., s.331.
128.	külimpaz	çok gülen, güleç.	T.J., s.338.
129.	masqarapaz	palyaço, soytarı, maskara.	K.K., s.338.
130.	maypaz	yumuşak, nazik, kibar.	K.K., s.331.
131.	méntipaz	mantı pişiren kişi.	Ş.Ş.S., s.485.
132.	meyrampaz	sirkte komiklik yapan kişi.	M.B., s.384.
133.	nanımpaz	çabuk inanan, saf.	M.B., s.405.
134.	ottampaz	otlamayı seven, otçul.	S.B., s.446.
135.	oyımpaz	oyunbaz, oynamayı seven.	K.K., s.377.
136.	oylampaz	devamlı düşünce halinde olan, çok düşünen.	K.K., s.375.
137.	oynampaz	şakacı, nüktedan.	T.J., s.486.
138.	önerpaz	1. sanatkâr. 2. şarkı söyleyen, dans eden kimse.	K.K., s.396.
139.	ötimpaz	akıcı, akışkan.	T.J., s.518.
140.	özgerimpaz	çok değişen, değişken.	T.J., s.505.
141.	qabıldampaz	çabuk kabul eden kişi.	S.B., s.334.
142.	qarğampaz	çok beddua eden kişi.	S.B., s.354.
143.	qarğanpaz	çok beddua eden kişi.	M.B., s.316.
144.	qarğımpaz	beddua etmeye eğimli kişi.	S.B., s.354.
145.	qıdırımpaz	1. yerli yersiz gezip dolaşan kişi.	T.J., s.429.

		2. çapkın.	
146.	qırımpaz	şık, bakımlı, temiz.	M.B., s.360.
147.	qızımpaz	tez sinirlenen, asabî.	K.K., s.314.
148.	qonaqpaz	misafirperver, konuksever.	S.B., s.414.
149.	qorğampaz	korumaya meyilli olan kimse.	M.B., s.337.
150.	qorğanımpaz	çekingen, ürkek.	S.B., s.249.
151.	qubilımpaz	çok değişen, değişken.	T.J., s.416.
152.	qumarpaz	1. bir şeye ilgi duyan, hevesli. 2. kumar oynamaya alışmış kişi.	T.J., s.422.
153.	quspaz	kuşlarla avcılık yapan kişi.	S.B., s.386.
154.	quwımpaz	bir işin peşine düşmeyi seven kişi.	T.J., s.415.
155.	sayrampaz	çok konuşan, söz ustası, hatip.	T.J., s.546.
156.	senımpaz	çabuk inanan kişi.	T.J., s.568.
157.	sezımpaz	sezgileri güçlü olan kişi.	T.J., s.565.
158.	sınampaz	çok eleştiren, kusur bulan kişi.	T.J., s.598.
159.	sıylampaz	saygı gösteren, hürmet eden kişi.	S.B., s.376.
160.	soyımpaz	hayvan kesmekte usta olan kişi.	T.J., s.575.
161.	söylempaz	çok konuşan, söz ustası, hatip.	T.J., s.546.
162.	surampaz	sürekli bir şeyler isteyen kimse.	M.B., s.508.
163.	süñgımpaz	suya iyi dalan kimse.	M.B., s.512.
164.	şağımpaz	şikayet eden, şikayetçi.	T.J., s.712.
165.	şarşampaz	çabuk yorulan kişi.	S.B., s.599.

166.	şığarımpaz	hesaplamakta usta olan kimse.	M.B., s.649.
167.	şıdampaz	dayanıklı, tahammüllü kişi.	S.B., s.312.
168.	şılımpaz	sigara tiryakisi.	T.J., s.749.
169.	şoşımpaz	ürkek, çekingen.	N.N., s.212.
170.	şöldempaz	çabucak susayan kişi.	M.B., s.643.
171.	talğampaz	seçici kişi.	T.J., s.612.
172.	tañdampaz	seçmeyi bilen kimse.	S.B., s.528.
173.	tanımpaz	tanıyan kişi.	T.J., s.615.
174.	tındırımpaz	düzenli, özenli, titiz.	T.J., s.666.
175.	tözimpaz	dayanıklı, tahammüllü kimse.	T.J., s.646.
176.	tüsinimpaz	çabuk anlayan, çabuk kavrayan.	T.J., s.664.
177.	uğımpaz	zeki, kıvrak zekalı.	T.J., s.679.
178.	uqsatımpaz	olmayacak şeyleri birbirine benzeten kişi.	T.J., s.682.

-baz

Numara	Kelime	Anlamı	Kaynak
1	asbaz	aşçı.	A.I.I.1.,s.372.
2	asbazşı	aşçı.	A.I.I.1.,s.372.
3	atbaz	at bakıcısı, seyis.	A.I.I.1.,s.427.
4	sırbaz	1. ağırbaşlı, sabırlı. 2. süsü seven, kibirli, görkemli.	T.J., s.601.

-poz

Numara	Kelime	Anlamı	Kaynak
1	qırımpoz	şık, bakımlı, temiz.	T.J., s.439.

3.5. کردن **kerden** "yapmak" → کن **kün** "yapan, eden"²⁰: Kün emir gövdesinin Kazak Türkçesinde 1. tekil şahıs eki getirilerek kullanılması ilginç bir durum arz etmektedir. "Künem" biçimine giren emir gövdesinin 1. tekil şahıs ile herhangi bir mana ilgisi bulunmamakta ve eklendiği kelimelere "bir şeyi çok yapan, bir şeye düşkün olan" anlamlarını katmaktadır. "künem" biçimi az kullanılmaktadır, tespit edebildiğimiz örnekler alıntı kelimelerdir.

-künem

Numara	Kelime	Anlamı	Kaynak
1	maskünem	içkiye bağımlı olan insan, ayyaş.	T.J., s.454.
2	paydakünem	menfaat düşkünü, çıkarıcı.	M.B., s.436.
3	qaskünem	düşman, hasım.	T.J., s.386.

3.6. دانستن **dänisten** "bilmek" → دان **dän** "bilen"²¹: Kazak Türkçesinin söz varlığında bu emir gövdesinin yer aldığı sadece bir kelime tespit edebildik.

-dan

Numara	Kelime	Anlamı	Kaynak
1	esepdan	menfaatçi, menfaatperest.	S.B., s.222.

3.7. خواندن **händen** "okumak" → خان **hän** "okuyan"²²: Tespit edebildiğimiz kelimelerin birinde rastladığımız hän emir gövdesinin Kazak Türkçesinde çok az yer aldığı anlaşılmaktadır.

²⁰ A.g.e., s.288.

²¹ A.g.e., s.293.

²² A.g.e., s.293.

-han

Numara	Kelime	Anlamı	Kaynak
1	dérishan	ders veren kişi.	M.B., s.142.

3.8. پوشیدن **pūşiden** "giymek" → پوش **pūş** "giyen"²³: Farsçadan ödünçleme yoluyla Kazak Türkçesine geçen bir kelimedede pūş emir gövdesine rastlamaktayız. -pūş emir gövdesinin Kazak Türkçesindeki biçimi -peş olmuştur.

-peş

Numara	Kelime	Anlamı	Kaynak
1	déstpeş	eldiven.	É.G., s.220.

3.9. پرستیدن **perestiden** "tapmak" → پرست **perest** "tapan"²⁴: Kazak Türkçesinin söz varlığında oldukça seyrek rastlanmaktadır, bu emir gövdesinin mevcut olduğu bir örnek tespit edebildik.

-paras

Numara	Kelime	Anlamı	Kaynak
1	mansapparas	makam, mevki düşkünü.	É.G., s.502.

3.10. گذشتن **gūzešten** "geçmek" → گذار **gūzār** "geçen"²⁵: Tespit ettiğimiz bir örnekte bulunan -gūzār emir gövdesinin öz Türkçe bir kelimeye eklendiği ve "bilen, tanıyan" anlamı taşıdığı görülmektedir.

-közer

Numara	Kelime	Anlamı	Kaynak
1	jolközer	yolun durumunu iyi bilen kişi.	Ş.Ş.S.,

²³ A.g.e., s.293.

²⁴ A.g.e., s.293.

²⁵ A.g.e., s.294.

s.266.

3.11. خوردن **hürden** "yemek" → خور **hōr** ve خار **hār** "yiyen"²⁶: Kazak Türkçesinde az örneği bulunan emir gövdelerinden biri olup, şöphor "ot yiyen, otçul" örneğinde olduğu gibi Türkçe kelimelere de eklenebildiği anlaşılmaktadır. Kazak Türkçesinde -qor ve -hor olmak üzere iki biçimi bulunmaktadır.

-hor

Numara	Kelime	Anlamı	Kaynak
1	şöphor	ot yiyen, otçul.	Ş.Ş.S., s.764.

-qor

Numara	Kelime	Anlamı	Kaynak
1	araqqor	alkolik, içki müptelası.	K.K., s.28.
2	bozaqor	boza içmeyi seven kimse.	A.I.I.2., s.322.
3	etqor	et yemeyi seven kimse.	M.B., s.170.
4	jemqor	1. çok yem yiyen hayvan. 2. rüşvetçi, rüşvet yiyen kimse.	T.J., s.230.
5	mardımqor	insan eti yiyen, yamyam.	Ş.Ş.S., s.477.
6	mayqor	etin yağını yemeyi seven kişi.	M.B., s.371.
7	naşaqor	esrar kullanmayı alışkanlık haline getiren kimse, esrarkeş.	K.K., s.366.
8	paraqor	rüşvetçi, rüşvet yiyen kimse.	T.J., s.522.
9	qımızqor	kımız içmeyi seven kimse.	T.J., s.435.

²⁶ A.g.e., s.293.

10	sütqor	mal canlısı.	Ş.Ş.S., s.623.
11	şayqor	çay içmeyi çok seven kişi.	T.J., s.713.
12	şılımqor	sigara tiryakisi.	T.J., s.749.

3.12. آوردن **āverden** "getirmek" → آور **āver** "getiren"²⁷: Tespit edebildiğimiz bir Farsça ödünçlemede bulunan āver emir gövdesinin Kazak Türkçesinde uwar biçimine girdiği anlaşılmaktadır.

-āver

Numara	Kelime	Anlamı	Kaynak
1	januwar	1. hayvan. 2. evcil hayvanlardan övgü ile bahsedilirken kullanılır.	K.K., s.135.

3.13. پناهيد **penāhiden** "sığınmak" → پناه **penāh** "sığınan"²⁸: Kazak Türkçesinde bu emir gövdesinin kullanıldığı bir örnek tespit edebildik.

Numara	Kelime	Anlamı	Kaynak
1	bombapana	bombalamadan korunmak için kullanılan sığınak.	A.I.I.2, s.365.

3.14. فروختن **furūhten** "satmak" → فروش **furūş** "satan"²⁹: furūş emir gövdesinin Kazak Türkçesinin söz varlığında nadiren kullanıldığı anlaşılmaktadır.

Numara	Kelime	Anlamı	Kaynak
1	gawharpuriş	mücevher satıcısı.	A.I.I.2, s.658.

²⁷ A.g.e., s.292.

²⁸ A.g.e., s.293.

²⁹ A.g.e., s.294.

SONUÇ

Tarih boyunca süregelen ilişkileri dolayısıyla Türk ve Fars dillerinin kültürleri arasında etkileşim olması gayet doğaldır, bu etkileşim kendisini dil konusunda da göstermektedir.

Kazak Türkçesindeki Farsça öneklerle, soneklerle ve emir gövdeleriyle türetilen kelimeleri incelediğimiz bu çalışmamızda söz varlığından en geniş ölçüde yararlanabilmek amacıyla Kazak Türkçesinin en bilinen sözlüklerini taradık ve Farsça ek ve emir gövdeleriyle türetilmiş kelimeleri tespit ederek sınıflandırdık.

Kazak Türkçesinde kullanılan sadece iki adet Farsça önek tespit ettik (bî ve nâ). Kazak Türkçesine geçmiş altı adet Farsça sonek tespit ettik ve bunları Kazak Türkçesinde eklerin çok şekilliliği sebebiyle varyantlarıyla birlikte ortaya koyduk. Önek ve soneklerin ötesinde, Kazak Türkçesindeki Farsça unsurları oluşturan en önemli yapı emir gövdeleridir denilebilir; zira 12 farklı Farsça emir gövdesinin Kazak Türkçesinde değişik varyantlarla birlikte kullanıldığını ve gerek Türkçe, gerek Arapça ve Farsça birçok kelimeye eklenip kullanıldığını tespit ettik.

Yukarıda sözünü ettiğimiz kültürel etkileşim neticesinde, Kazak Türkçesinde birçok Farsça alıntı kelime bulunmaktadır. Bu alıntılar vasıtasıyla dile giren Farsça önek, sonek ve birleşik sıfat yapımında kullanılan emir gövdelerinden bazıları Türkçe kelimelere de eklenir hale gelmiştir. Bilhassa, öneklerin bulunmadığı Türkçede bey (Farsça bî) önekinin kullanıldığı kelimelerin varlığı dikkat çekicidir. Farsça soneklerden -kâr ve -ger ile emir gövdeleri olan bāz, keş ve gūy'un işleklik kazanarak Türkçe kelimelerde isimden isim yapma eki göreviyle kullanıldığı görülmektedir.

Farsça önek, sonek ve emir gövdeleri Kazak Türkçesinde fonetik değişikliklere uğramıştır. Kazak Türkçesinin yazı dili olarak gelişimini henüz tamamlamamış olması neticesinde fonetik değişikliğe uğrayan Farsça unsurların çeşitli varyantları ortaya çıkmıştır (-ker / -ger / -qor / -ğor / -kôr / -kar / -hor / -har / -qar / -kér vb). Bu varyantların kullanımında kesin kurallar bulunmamaktadır, ancak bunlardan bazılarının yaygınlık kazandığı gözlenmektedir. Farsça sonek ve emir gövdelerinden sonra aynı fonksiyona sahip Türkçe eklerin getirilmesi sonucunda ek yığılması olayının görüldüğü örnekler mevcuttur (adam-ger-şi-lik, maktan-ger-şi-lik, as-paz-şı, at-paz-şı vb).

Farsça emir gövdelerinden bazılarının Kazak Türkçesine geçerken anlam değişmelerine ve genişlemelerine uğradığı anlaşılmaktadır (gūy "söyleyen" emir gövdesinin "bir şeyi sevmek, bir şeye düşkün olmak" anlamlarını verdiği qaljıñqoy "şakacı, şaka yapmayı seven" ve şılımqoy "sigara tiryakisi" örneklerinde olduğu gibi).

Farsçanın sadece Kazak Türkçesine değil, başta Özbek ve Azeri Türkçesi olmak üzere diğer Türk lehçerine de hem leksikolojik, hem gramatik açıdan önemli tesirleri olduğu muhakkaktır. Yapmış olduğumuz çalışmaya benzer bir çalışmanın diğer Türk lehçeleri için de yapılması, hatta sadece Farsça ile değil diğer komşu dillerle de karşılaştırma yapılması, Türkoloji çalışmalarına önemli katkılar sağlayacaktır.

KAYNAKÇA

- Balakayev, M.; İskakov, A., **Kazirgi Kazak Tili**, Almatı, Kazak SSR Gılım Akademiyasının Baspası, 1954.
- Bizakov, Seyrin, **Kazak Tilinin Sinonimler Sözdigi**, Almatı, Arıs Baspası, 2005.
- Buralkıulı, Mustapa, **Kazak Tilinin Tüsindirme Sözdigi**, Almatı, Mektep Baspası, 2007.
- Develi, Hayati, **Osmanlı Türkçesi Kılavuzu 2**, İstanbul, Kesit Yayınları, 8. Baskı, 2008.
- Devellioğlu, Ferit, **Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat**, Ankara, Aydın Kitabevi, 20. Baskı, 2005.
- Garifolla, Enes; Üderbayev, Almas, **Dialektologiyalık Sözdik**, Almatı, Arıs Baspası, 2007.
- Iskakov, A.I., **Kazak Tilinin Tüsindirme Sözdigi, 2.Cilt**, Almatı, Kazak SSR'nin Gılım Baspası, 1976.
- Iskakov, A.I., **Kazak Tilinin Tüsindirme Sözdigi, 1.Cilt**, Almatı, Kazak SSR'nin Gılım Baspası, 1974.
- Iskakov, A.I., Sızdıkova, R.; Sarıbayev, Şora Ş., **Kazak Tilinin Kıskışa Etimologiyalık Sözdigi**, Almatı, Kazak SSR'nin Gılım Baspası, 1966.
- İsmagulova, Bayan; Erejen, Elvira; Ebdijapbarova, Gülbahira, **Kazakça-Orısşa Orısşa-Kazakça Sözdik**, Almatı, Aruna Baspası, 2002.
- Januzakov, Telgoja, **Kazak Tilinin Sözdigi**, Almatı, Dayk-Press Baspası, 1999.

- Januzakov, Telgoja; Omarbekov, S., Jünisbek, E., **Kazak Edebi Tilinin Sözdigi**, 1. Cilt, Almatı, Arıs Baspası, 2006.
- Koç, Kenan; Bayniyazov, Ayabek; Başkapan, Vehbi, **Kazak Türkçesi Türkiye Türkçesi Sözlüğü**, Türkistan, Turan Yayınevi, 2003.
- Koç, Kenan; Doğan, Oğuz, **Kazak Türkçesi Grameri**, Ankara, Gazi Kitabevi, 2004.
- Nuraliyeva, N., **Kazakça-Ağılşınşa Sözdik**, Almatı, Dayk-Press Baspası, 2008.
- Sarıbayev, Şora, Ş., **Kazak Tilinin Aymaktık Sözdigi**, Almatı, Arıs Baspası, 2005.
- Sujikova, A.U., **Bes Tildi Körneki Sözdik**, Almatı, Almatıkitap, 2006.
- Timurtaş Faruk Kadri, **Osmanlı Türkçesi Grameri**, İstanbul, Alfa Yayınları, 7. Baskı, 1995.
- Türk Dünyası Araştırmaları**, 30. Sayı, İstanbul, Haziran 1984.
- Yeğın, Abdullah; Badıllı, Abdülkadir; Çalım, İlham, **Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Büyük Lügat**, İstanbul, Sebat Basım Yayım Dağıtım, 2006.